

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Onbedoelde (tiener)zwangerschappen

Een zevenstappenplan

Rond het thema onbedoelde (tiener)zwangerschappen zijn in Nederland vele partijen actief: gemeenten, scholen, GGD'en, huisartsen, abortusklinieken en hulp- en kennisinstellingen als Fiom, JOOZ, NJi, Rutgers en Siriz.

Veel gaat er al goed. Zo behoort het Nederlandse abortuscijfer tot het laagste van de wereld en is ook het aantal tienerzwangerschappen in internationaal perspectief laag¹. Tegelijkertijd is in Nederland één op de vijf vrouwen ooit onbedoeld zwanger geweest en was 68% van deze zwangerschappen ook ongewenst². Onbedoeld zwanger raken is vaak een ingrijpende en emotionele gebeurtenis, waarbij de vrouw in kwestie (en haar omgeving) voor een keuze komen te staan. De mogelijkheid om ondersteuning en zorg te kunnen bieden aan de onbedoeld zwangere vrouw (en haar partner) die voor deze dilemma's komen te staan, is essentieel.

Dat er ruimte is voor verbetering, blijkt uit de notitie die door veldpartijen (Fiom, GGD GHOR Nederland, JOOZ, Rutgers en Siriz) is geschreven en die de basis heeft gevormd voor de afspraken uit het Regeerakkoord 'Vertrouwen in de toekomst'. Deze afspraken hebben we, samen met veldpartijen, vertaald in een zevenpuntenplan dat de agenda vormt voor de komende jaren. De koppeling van individuele preventie en collectieve preventie is van groot belang. In dit plan gaan we uit van een integrale benadering, waar met name kwetsbare groepen goed in beeld zijn en er na signalering, bijvoorbeeld vanuit het onderwijs, een goede zorgketen voorhanden is.

1. Collectieve preventie

De collectieve preventie van onbedoelde (tiener)zwangerschappen en voorlichting over anticonceptie is in Nederland vooral belegd via het onderwijs. Het onderwijs pakt deze wettelijke taak (kerndoelen en kwalificatiedossier) ook op, maar uit het rapport van de Inspectie van het Onderwijs "Omgaan met seksualiteit en seksuele diversiteit door scholen"³ komt naar voren dat het thema beter ingebed mag in de cultuur van scholen en bij de docenten zelf. Om de collectieve preventie te versterken maken we, naast de contactmomenten die er met jeugdigen zijn via de GGD'en, gebruik van bestaande kanalen, zoals het programma de Gezonde School, en van kwalitatief goed aanbod, zoals door het Centrum Gezond Leven van het RIVM erkende interventies. Gezonde School biedt de infrastructuur en kwaliteitsborging op gezondheidsbevorderende thema's, waaronder relaties en seksualiteit. Het programma stimuleert scholen en onderwijsinstellingen te werken met interventies die erkend zijn. Aanbieders van niet door RIVM (CGL) erkende interventies worden gestimuleerd en gefaciliteerd om hun interventies te laten erkennen door het RIVM of het Nederlands Jeugdinstituut. Met partijen worden daar nog nadere afspraken over gemaakt.

Ten behoeve van een structurele uitvoering van collectieve preventie wordt een meerjarig stimuleringsbudget beschikbaar gesteld. Met dit budget willen we scholen en onderwijsinstellingen op weg helpen om hun rol beter te vervullen, de

¹ Abortion incidence between 1990 and 2014: global, regional, and subregional levels and trends. The Lancet. Vol 2388, no. 10041; pg258-267.

<https://www.cbs.nl/nl/nieuws/2017/50/relatief-weinig-tienermoeders-in-nederland> en Gezond vertrouwen.

Jaarrapportage 2016 van de Wet afbreking zwangerschap. Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, Utrecht, 2018.

² Picavet, C., Zwangerschap en anticonceptie in Nederland. Tijdschrift voor Seksuologie 2012:36-2, 121-128 en <https://fiom.nl/kenniscollectie/ongewenste-zwangerschap/cijfers-en-feiten5>

³ Inspectie van het Onderwijs, "Omgaan met seksualiteit en seksuele diversiteit door scholen" (2016), <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2016/06/01/rapport-omgaan-met-seksualiteit-en-seksuele-diversiteit>

kwaliteit van preventieve voorlichting, adequate signalering en begeleiding te verbeteren. Op basis van de bestaande infrastructuur zoals de stichting School en Veiligheid (SSV) en Gezonde School en op basis van de vraag van scholen, wordt ingezet op stappen, voortbouwend op bestaande initiatieven en activiteiten, die in het onderwijs nog gezet kunnen worden. Van belang is tevens om dit in de context van de curriculumherziening voor het funderend onderwijs te plaatsen. Hiervoor doen de Gezonde School en SSV gezamenlijk met de eerdergenoemde veldpartijen een voorstel in december 2018.

Door middel van een campagne informeren we diverse doelgroepen over bewust anticonceptiegebruik en geven we inzicht in de consequenties van een onbedoelde zwangerschap. Voor vrouwen die desondanks toch onbedoeld zwanger raken, zorgen we voor goede informatie over waar zij ondersteuning kunnen vinden in het nemen van de voor hen juiste beslissing. Dit alles doen we in nauwe samenwerking met veldpartijen.

De campagnes moeten begin volgend jaar van start gaan.

2. Groepen met een hoog risico

De meest kwetsbare groepen verdienen intensievere aandacht. Bestaande preventieve interventies behoeven doorontwikkeling en duurzame anticonceptiemethoden worden nog weinig gebruikt. We richten ons op o.a. de volgende doelgroepen:

- Leerlingen van het (voortgezet) speciaal onderwijs
- Studenten van het mbo, niveau 1 en 2
- Jongeren in de gesloten en open residentiële jeugdhulp
- Cliënten van de LVB-sector
- Migranten, asielzoekers en statushouders
- Multiprobleemgezinnen, dak- en thuislozen

Gemeenten geven niet altijd prioriteit aan dit thema en professionals die de hoogrisicogroepen bereiken, ervaren drempels en hebben onvoldoende vaardigheden om seksualiteit, anticonceptie en een eventuele kinderwens bespreekbaar te maken. Scholen vormen een belangrijke setting, mede omdat scholen tevens een platform zijn waarlangs gemeentelijk preventiebeleid gericht op kwetsbare jeugd succesvol kan worden. Ook het samenspel tussen scholen, onderwijsinstellingen en gemeenten is van belang.

We vragen ZonMw een verbeterprogramma te starten gericht op de preventie van onbedoelde zwangerschappen, met name ten aanzien van deze hoogrisicogroepen. Daarbij gaat het zowel om het ontwikkelen van verbeterde, meer toegesneden preventieve interventies als de verbetering van de implementatie in de diverse sectoren. Van de veldpartijen verwachten wij dat zij hun opgedane ervaring en deskundigheid op het terrein van preventie, ondersteuning en zorg bij onbedoelde zwangerschap borgen en beschikbaar stellen.

We vragen ZonMw ook om een kennissynthese uit te voeren rondom dit thema, goede praktijkvoorbeelden te verzamelen en lacunes in beeld te brengen, gebruik makend van de kennis die de vijf samenwerkende veldpartijen reeds verzameld hebben. De ontsluiting van de kennis en hoe dit praktisch uitvoerbaar te maken, is een van de taken die hierin bij ZonMw wordt belegd.

We vragen ZonMw nog dit jaar met steun vanuit genoemde veldpartijen een voorstel uit te werken rondom preventie, ondersteuning en zorg. Indien nodig worden ook andere relevante partijen betrokken.

3. Ondersteuning bij onbedoelde zwangerschap

Er is in Nederland een goede infrastructuur voor ondersteuning bij onbedoelde zwangerschap, waaronder het voeren van keuzehulpgesprekken. Er is sprake van een landelijk dekkend systeem. De financiering hiervan is echter niet duurzaam geborgd. De subsidie-afspraken uit 2017 worden – mede vanwege eerdere toezeggingen – in 2018 gecontinueerd. Vanwege staatssteun moet voor latere jaren worden uitgeweken naar een alternatieve financieringsmogelijkheid. Voor 2019 en verder wordt door het ministerie van VWS een open house-constructie aangeboden. Via deze constructie kunnen partijen die voldoen aan de vraag en kwaliteitscriteria van de overheid, zich inschrijven en een meerjarig contract sluiten met de overheid. Hiermee wordt in het najaar van 2018 al gestart. Hierdoor blijft er sprake van een landelijke financiering voor 'enkelvoudige' keuzehulpgesprekken. Daarnaast zijn er activiteiten die VWS ook nog wil blijven financieren, zoals bemiddelingsactiviteiten. Ook de online- en blended hulpverlening en 24 uren zorg vallen hieronder. Dit wordt in de open house constructie nader geformuleerd. De ondersteuning die wordt geboden in de vorm van huisvesting, werk/inkomen en schuldhulpverleningsvraagstukken behoren tot de gemeentelijke taak en worden niet vanuit de Rijksoverheid gefinancierd.

4. Anticonceptiecounseling voor hoogrisicogroepen

De landelijke invoering van intensieve anticonceptiecounseling voor de meest kwetsbare vrouwen (Nu Niet Zwanger) is dit jaar door GGD GHOR Nederland gestart in samenwerking met Rutgers. Op dit moment loopt het programma in de gemeenten Tilburg, Rotterdam en Nijmegen. Ongeplande en onbedoelde zwangerschappen zijn vooral een probleem bij vrouwen die dak- en thuisloos zijn, illegaal, verstandelijk beperkt, verslaafd, sociaal geïsoleerd of psychisch belast. Hun situatie leidt vaak tot gecompliceerde zwangerschappen, prenatale beschadiging, postnataal toezicht of tenslotte uithuisplaatsing. *Nu Niet Zwanger* voorkomt kwetsbaar ouderschap bij deze specifieke doelgroep via een kortdurende, intensieve begeleiding, waarbij seksualiteit, kinderwens en anticonceptie aan bod komen. Hierna kiezen veel vrouwen vrijwillig voor langdurig anticonceptiegebruik. Om kwetsbare vrouwen te helpen bij de keuze om in hun specifieke situatie nu niet zwanger te worden, wordt *Nu Niet Zwanger* landelijk beschikbaar gemaakt. Dit wordt verder opgepakt onder het programma *Kansrijke Start*.

5. Beleidsoptimalisatie bij jong en kwetsbaar ouderschap

Bij de groep tieners en twintigers die een kind krijgen, komen vaak veel problemen samen. Te denken valt aan problemen met huisvesting, inkomen, onderwijs, kinderopvang en werk. Deze zeer jong kwetsbare ouders hebben soms intensieve begeleiding nodig, zowel tijdens de zwangerschap als na de geboorte van hun kind. Deze begeleiding dient geïntegreerd te zijn met meer praktische hulp bij huisvesting, inkomen, schulden, onderwijs, kinderopvang en werk. Gemeenten hebben met de Jeugdwet, de Wmo en de Participatiewet veel mogelijkheden om maatwerk te bieden bij kwetsbaar ouderschap. Uit de praktijk blijkt dat dit nog in onvoldoende mate gebeurt omdat gemeenten soms

onvoldoende theoretische en praktische kennis hebben om te voorzien in goede begeleiding van deze jonge ouders. Daarom gaan we gemeenten ondersteunen bij de begeleiding van deze zeer jong kwetsbare ouders. We vragen ZonMw een programma te ontwikkelen om kennis over (zeer) jong ouderschap in beeld te brengen en uit te breiden. Hierbij ontwikkelt ZonMw op basis van transformatieagenda van JOOZ een programmalijn, waarin zij de bestaande kennis en informatie over (zeer) jong ouderschap inventariseren en verbreden. In dit programma zal ook ruimte zijn voor veldpartijen om via experimenten samen met een aantal gemeenten ervaring op te doen met een geïntegreerde aanpak rondom (zeer) jong ouderschap. Dit wordt verder opgepakt onder het programma *Kansrijke Start*.

6. Kennisprogramma

Op de integrale lijn van preventie, ondersteuning en zorg, zijn er nog veel vragen wie waarom de grootste risico's loopt en hoe groepen het best bereikt kunnen worden. Kennisontwikkeling op dit thema is cruciaal en elk onderdeel van dit plan brengt onderzoeksvragen met zich mee.

In de komende jaren wordt de kennisinfrastructuur verbeterd en kennisdeling gestimuleerd voor diverse professionals die te maken krijgen met onbedoeld zwangere meisjes en vrouwen, zoals: huisartsen, abortusartsen, (abortus)verpleegkundigen, verloskundigen, gynaecologen en medewerkers in regionale jeugd-, wijk- en buurtteams, zorg(advies)teams op scholen en onderwijsinstellingen, (groeps)leerkrachten en docenten, ambtenaren, medewerkers van woningbouwcorporaties et cetera. Van belang is dat door ketensamenwerking, het ontwikkelen, ontsluiten en borgen van kennis wordt geoptimaliseerd.

Om het aanbod van preventie, ondersteuning en zorg bij onbedoelde zwangerschap te versterken zal een kennisontwikkelingsagenda opgesteld worden. We vragen ZonMw om dit in gezamenlijkheid met de andere thema's van dit zevenpuntenplan op te nemen. De kwaliteit van het aanbod en van de aanbieders is hierbij een belangrijke focus.

In 2019 en aan het eind van de kabinetsperiode organiseert het ministerie van VWS, samen met de veldpartijen, een conferentie over het thema onbedoelde zwangerschappen voor zorgaanbieders, scholen en andere professionals. Op deze werkconferentie wordt de voortgang in kaart gebracht, worden goede praktijkvoorbeelden uitgewisseld en wordt zo nodig de agenda aangevuld.

7. Monitoring

De uitvoering van dit zevenpuntenplan wordt ten minste eenmaal per jaar samen met de veldpartijen gevolgd. Van de voortgang wordt verslag uitgebracht aan de Tweede Kamer.

Dit is een uitgave van

Ministerie van
Volksgezondheid, Welzijn en
Sport Bezoekadres
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
Telefoonnummer: 070-340 7911

Postadres
Postbus 20350
2500 EJ Den Haag

www.rijksoverheid.nl/vws